

Olivera Gavrić Pavić

UMETNOST MOZAIKA U PRIMENI RECIKLIRANOG MATERIJALA

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, 22. 11. 2007.

DEMISTIFIKACIJA MOZAIKA KAO NAJSKUPLJE ZIDNE TEHNIKE

Mozaik kao carska monumentalna tehnika zidnog slikarstva obično se smatra najskupljom i najekskluzivnijom tehnikom. Posmatrajući istoriju mozaika, materijali i stilovi su se menjali, a sa njima i cena izrade. Mozaičko pismo je krenulo od običnog šljunka i glinenih kupastih tesera iz Sumera. Veće umetničke ambicije i zahtevi pomogli su razvoju pravilnih tesera koje su se lile od stakla ili sekle od kamena. Kada se došlo do ovog materijala mozaik je postao ekskluzivna tehnika zidne i podne dekoracije. Takav je ostao do danas. Po zahtevima naručioca koji obično traži primenu kupljene venecijanske paste, odnosno livenog stakla koje se industrijski proizvodi, mozaik je najskuplja zidna slikarska tehnika. Međutim, savremeni mozaik je otišao daleko od ovako klasično postavljenih vrednosti. Na sreću umetnika i upućenih ljubitelja i poznavaca umetnosti, mozaik 20. i 21. veka je postao polje velike eksperimentalne umetničke prakse. Ova praksa je uvela u tehniku mozaika sve moguće i nemoguće materijale, a i poetski proširila sam pojam mozaičke umetnosti. Mozaik više nije samo rad sastavljen od kamena ili stakla, niti je više uobičajeno dvodimenzionalni rad.

MOZAICI OD KAMENA - KORIŠĆENJE KAMENOG OTPADA

Najveći broj profesionalnih mozaičara u Srbiji koji radi sa kamenom koristi takozvani kameni otpad, odnosno lajsnice od kamena koje ostaju kao šut posle sečenja na meru. Dok je postojalo preduzeće "Morava mermer" u Beogradu, otpad ovog preduzeća je bio najveći izvor materijala za umetnike mozaičare. Ovde su se mogli naći komadi kamena koje samo preduzeće nije moglo prodati kao lomljeni kamen. Umetnicima je dopušteno da sa brda različitog otpada probiraju kamen i time smanjuju gomilu koja se inače odvozila kamionom na deponiju. Mnoga vrhunska mozaičarska ostvarenja su nastala na ovaj način. Interesantna je pojava redi-mejda u mozaiku, odnosno pronađenog predmeta i kao takvog, bez ikakve obrade upotrebljenog u stvaranju umetničkog dela. Kao što su se nekada neki od najstarijih mozaika stvarali od oblutaka, dakle od kamena koji je nađen i neobrađen, po sličnom postupku stvara svoja dela jedan od osnivača umetničke

grupe Ametist, Borislav Nježić. Primer za ovo imamo u delu "Beli simbol" gde su ploče kamena u kojima se nalaze useci od sečenja upravo kao takve iskorišćene u stvaralačkoj igri. Borislav Nježić je iskoristio crtež na kamenu koji je napravilo točilo testere za središnji motiv ovog mozaika. (U ovom slučaju sam otpadni materijal postaje i inspiracija umetnika.) Takođe on će koristiti u mnogim svojim radovima pronađeno staklo i metalne predmete, koji van njegovog dela ne bi imali nikakvo značenje, ni primenu. Na taj način mozaik postaje procesualno stvaralaštvo pretvaranja ničega u nešto, odnosno otpadnog i odbačenog materijala u raskošno umetničko delo. Gledajući mozaike ovog autora čini nam se da je svaki komad kamena ili stakla postavljen sa naročitim promišljanjem. Interesantan je primer rada Petra Vujoševića, takođe osnivača grupe Ametist, koji u izradi svojih mozaika koristi između ostalog i kamen sa crnogorskog primorja, bilo da je pronađen ili deo otpada sečenog kamena sa stovarišta. U njegovom radu jedinica kamena tek ponegde samostalno stoji kao akcenat, ali je uglavnom podređena figuralnoj predstavi.

MOZAICI OD LOMLJENIH KERAMIČKIH PLOČICA I STAKLA

Upravo najstariji mozaici koji su nađeni u IV milenijumu pre n. e. u Mesopotamiji (današnji Irak), bili su sastavljeni od pečene gline i stakla. Otkriveni su vertikalni valjci od blata u kojima su bili utisnuti stakleni fragmenti. Pečenjem gline koja je ovde prvo vezivo dobijala se stvrdnuta masa, terakota sa staklenim ili kamenim teserama. Danas se mnogi savremeni umetnici bave uporedo keramikom i mozaikom. Oni dolaze na ideju da peku kockice ili kupice keramike koje će biti elementi mozaika od terakote. Ta veza terakote, kamena i stakla preživela je 6 milenijuma do danas.

U peći za keramiku se modelira i staklo, koje se ubacuje u mozaičku kompoziciju. Na primer, bugarski umetnik Ilija Iliev je u kontaktu sa jednom fabrikom stakla od koje dobija otpad. Umesto da plati skupocenu staklenu pastu firme Orsoni koja se proizvodi u Veneciji, on uzima domaće otpadno staklo, boji ga, i modelira zagrevanjem u peći. Ovim postupkom on dobija unikatne staklene tesere, koji dakle ne samo da su jeftiniji, već su rezultat stvaralačkog procesa.

Mnogi umetnici su u otpadu od polomljenih i odbačenih keramičkih pločica pronašli izvrstan izvor svog stvaralačkog nadahnuća. Najpoznatiji svetski primer je rad Antonija Gaudija u parku Guel u Barseloni, gde su ogromne površine ograda ukrašene mozaicima od keramičkih pločica.

Osim profesionalnih umetnika ovim putem su pošli i drugi stvaraoci poput Nade Otašević iz Beograda koja je u Jošaničkoj ulici na Voždovcu ukrasila pregradni zid dvorišta, fasade pomoćnih zgrada i delove enterijera. Ovo je još jedan primer upotrebe otpada, slučajno polomljenih pločica koje se kao takve ne mogu upotrebiti ni na koji drugi način.

OSTALI MATERIJALI U MOZAIČKOJ UMETNOSTI I “FILADELFIJSKI MAGIČNI VRTOVI” ISAIJE ZAGARA

Mlađa generacija beogradskih mozaičara se istrajno bavi istraživanjem u okviru ovog medija. Upotreba netipičnih materijala kao što su: staklo, parčići ogledala, metal, perle, žice i slično, je postala uopbičajena praksa. Tipičan primer su radovi slikarke-mozaičarke, Radmile Mile Dragičević, iz serije “Maske”, koja u duhu modernog shvatanja mozaika koristi sasvim neobične materijale kao što su: delovi tastature sa kompjutera, odbačene telefonske gajtane, polomljeno keramičko posuđe, parčiće cigle, različite šrafove i zavrtnje, pampure, stare osigurače itd. Ovo je još jedan primer redimejda u mozaiku, koji kao što vidimo u ovim radovima postaje reljef i neka vrsta asamblaža.

Takođe, ona na pojedinim mozaicima koristi parčiće ogledala kao jedine mozaičke tesere koristeći se fantastičnim mogućnostima refleksije i svetlosne igre koju ovaj materijal omogućava.

Radovi Mile Dragičević su odličan uvod u priču o “Filadelfijskim magičnim vrtovima” Isaije Zagara, svetski poznatog mozaičara starije generacije koji je u Filadelfiji izgradio čitavu imperiju od mozaika oblepivši mnoge zgrade svojim delima. Isaija je u stvari na neki način i lend-art umetnik, jer se njegovi mozaici prostiru u kilometrima, menjajući izgled svog grada, dizajnirajući eksterijer i enterijer. Tvrdi da je oduvek imao želju da živi u sopstvenoj kreaciji.

Isaija Zagar je počeo da izvodi mozaike u prostoru 1969. Baveći se klasičnim slikarstvom shvatio je da mu pravougaona forma slikarskog platna više ne odgovara. Krenuo je u mozaik i otkrio potpuno nove mogućnosti izražavanja. Dopala mu se reljefna forma kao i prosta činjenica uživanja u lepjenju i slaganju komada. Kao i kod većine slikara-mozaičara domen igre, nesputanosti i intuicije je veoma razvijen i bitan je element umetničkog procesa.

Najveći projekat, odnosno njegovo životno delo predstavlja aju “Filadelfijski magični vrtovi” koji je započeo 1976. i koji traje i danas, a obuhvata čitav blok zgrada u Filadelfiji čije su fasade oblepljene mozaikom, između kojih se nalaze mozaičke skulpture.

Isaija Zagar sakuplja materijal za mozaičke instalacije

sa svih strana, uglavnom odbačene predmete, slomljena ogledala, flaše i igračke. Od njih stvara posebne zidove, asamblaže.

Isaija Zagar

Sakupljanje odbačenih predmeta je takođe deo igre mozaičarskog umetničkog procesa. Jedan od svojih radova posvetio je Marselu Dišanu, začetniku redimejda (*ready made*). Isaija govori da ga je uvek zanimalo naličje stvari, druga strana koja se ne vidi, negativ. Tako u odbačenom vidi vredno, u đubretu dragulje. Velika količina ogledala na njegovim radovima služi kao podsetnik za prolaznike koji će ogledajući se u njima razumeti da su i oni deo instalacije. Savladao je izvođenje mozaika na zidu, podu i na tavanici i uradio je preko 70 velikih mozaičkih instalacija.. Njegovi radovi se nalaze na fasadama ili u enterijeru: galerija, radnji, škola, umetničkih studija i jednog sakralnog objekta. Isaija sebe naziva narodnim umetnikom, folk-artist. Na taj način on se po ideji svrstava u umetnike art-bruta ili sirove umetnosti, odnosno stvaraoce koji rade bez predrasuda, neopterećeni umetničkom kulturom i važećim referencama. Širom Amerike a posebno u Filadelfiji pokrenuo je različite radionice za mozaik.